

Kalkyler om försörjningskvoter och arbetskraftsinvandring

Arbetskraftsinvandring och den framtida försörjningsbördan har debatterats på senare tid. I denna rapport diskuteras försörjningsbördans utveckling och hur arbetskraftsinvandring kan påverka försörjningsbördan. Kalkylerna om försörjningsbördans utveckling och arbetskraftsinvandring baseras på alternativa beräkningar enligt nedan:

- *Kalkyl utan arbetskraftsinvandring* som bygger på SCB:s befolkningsprognos 2002-50, konstanta förvärvsfrekvenser (från år 2000) och konstant andel förtidspensionärer (från år 2001).
- *Kalkyl med arbetskraftsinvandring* som bygger på antagande om konstanta förvärvsfrekvenser, konstant andel förtidspensionärer och konstant försörjningsbörda (0,5 förtids- och ålderspensionärer per förvärvsarbetande). Arbetskraftsinvandring ser till att de förvärvsarbetandes antal växer i tillräcklig omfattning.
- *Kalkyl med fler förvärvsarbetande och färre förtidspensionärer* som bygger på antagande om stigande förvärvsfrekvenser, lägre andel förtidspensionärer och konstant försörjningsbörda. I övrigt är kalkylen lika med föregående kalkyl. Beräkningarna görs i två steg. I första steg renodlas effekterna av stigande förvärvsfrekvenser. Därefter kompletteras beräkningarna med lägre andel förtidspensionärer.
- *Kalkyl med en årlig arbetskraftsinvandring av 20 000 per år* och antaganden om konstanta förvärvsfrekvenser och konstant andel förtidspensionärer.
- *Fler invandrare i arbete* som bygger på antagande om stigande förvärvsfrekvenser bland de utrikes födda.

Kalkyl utan arbetskraftsinvandring

Denna beräkning kallad *kalkyl utan arbetskraftsinvandring* bygger på SCB:s befolkningsprognos 2002-50, konstanta förvärvsfrekvenser och konstant andel förtidspensionärer. I SCB:s prognos 2002-50 antas en blygsam arbetskraftsinvandring som antas öka något i samband med EU:s östutvidgning². Torts att en viss arbetskraftsinvandring ingår i antaganden kallas denna beräkning för *kalkyl utan arbetskraftsinvandring*.

En åldrande befolkning – fler pensionärer per förvärvsaktiv

Tidigare har vi sett på relationen mellan olika åldersgrupper. För att få en mer nyanserad bild relaterar vi pensionärerna till den förvärvsarbetande befolkningen. Förtidspensionerna inkluderas i gruppen pensionärer.

På varje förvärvsarbetande person går det nu 0,48 personer med pension, ålders- och förtidspension, d.v.s. i runda tal försörjer två förvärvsarbetande en pensionär³. Fram till år 2035 kommer kvoten att öka till 0,7 under förutsättning att dagens mönster⁴ består. Om drygt 30 år kommer således två förvärvsarbetande att försörja 1,4 pensionärer. Beräkningarna om antalet personer och deras åldersfördelningen baseras på SCB:s befolkningsprognos 2002-50. Andelen ålderspensionärer har antagits var densamma som i dag.

Automatiken i det nya pensionssystemet medför därmed att genomsnittliga pensionsnivån sjunker i förhållande till de förvärvsarbetandes standard. Se vidare avsnittet "Större klyftor mellan de förvärvsarbetande och äldre" på sidorna 22-23.

² Se sida 58 i Sveriges framtida befolkning Befolkningsframskrivning för åren 2000-2050 (Demografiska rapporter 2000:1)

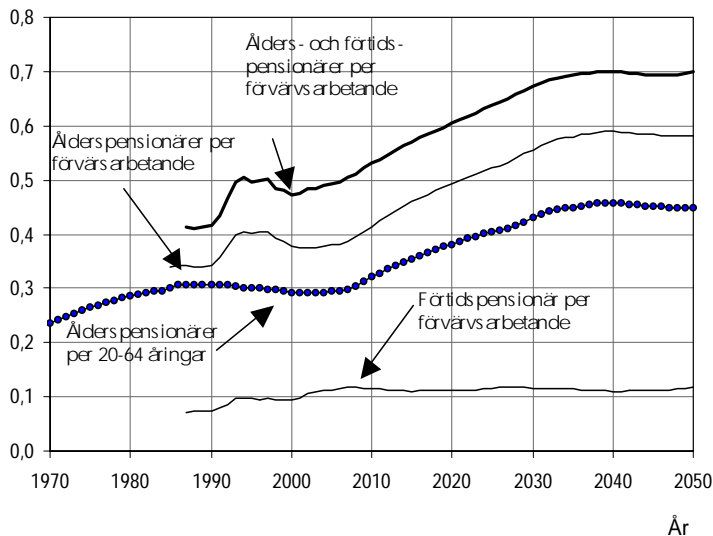
³ Därutöver försörjs 0,6 –0,7 miljoner människor av transfereringar genom sjukpenning, socialbidrag, arbetslöshetsersättning och ersättning inom arbetsmarknadsprogram. För att kunna renodla de demografiska konsekvenserna behandlas här bara de transfereringar, ålders- och förtidspensioner, vilka har ett starkt samband med åldersfördelningen.

⁴ Med dagens mönster menas här att de köns- och åldersspecifika förvärvsfrekvenserna från år 2000 består. Vidare antas att andelen förtidspensionerade i varje åldersgrupp, med uppdelning på kön, är densamma som år 2001.

De förvärvsarbetandes försörjningsbörda av äldre och förtidspensionärer

Försörjningsbörda om dagens mönster bibehålls

Kvot

Den demografiska bilden visar andelen att ålderspensionärer (65 år och äldre) i förhållande till personer i förvärsarbetande åldrar har varit i det närmaste konstant under de senaste 20 åren. Om fem år ökar andelen ålderspensionärer. Ökningen fortsätter sedan under 30 år. Relateras antalet pensionärer till de förvärsarbetande blir av naturliga skäl kvoten större och ökningen går något snabbare.

En åldrande befolkning kräver dessutom större resurser för vård och omsorg. En tyngre börda kommer därför att vila på personerna i förvärsarbetande åldrar för finansiering och bemanning av äldrevård.

Sveriges försörjningssituation är trots allt gynnsam

I stort sätt alla länder i Europa står inför en situation med en åldrande befolkning. Endast Irland och Island, länder med höga födelsetal, kommer att ha en fördelaktig utveckling under de närmast 20 åren. Framtidsutsikterna för Sverige är trots allt bättre än för flera länder i Europa som t.ex. Tyskland och Italien. Båda länderna har sedan 1970-talet extremt låga födelsetal.

Kalkyl med arbetskraftsinvandring

Kalkylen med arbetskraftsinvandring bygger på antagande om konstanta förvärvsfrekvenser, konstant andel förtidspensionärer och konstant försörjningsbörda (0,5 förtids- och ålderspensionärer per förvärvsarbetande). Arbetskraftsinvandring ser till att de förvärvsarbetandes antal växer i tillräcklig omfattning.

Arbetskraftsinvandring – lösningen på försörjningsbördan?

Fler och fler framför åsikter att reglerna för arbetskraftsinvandringen bör lättas. Motiven varierar. Den befarade bristen på arbetskraft inom de närmaste åren är det vanligaste motivet.

Här behandlas dock de kommande problem med den framtida försörjningsbördan

I dag är antalet arbetskraftsinvandrare till Sverige litet, ca 5 000 per år⁵. Flertalet av dessa kommer ifrån Norden och EU-länderna. På 1960- och 1970-talet bestod invandringen till Sverige i första hand av arbetskraftsinvandring från de nordiska länderna och Sydeuropa. Sedan 1980-talet är flyktinginvandringen och framför allt anhöriginvandringen störst.

Migrationstrycket mot Nordamerika och Västeuropa är stort. Milliontals människor i Östeuropa, Nordafrika, Asien och Sydamerika är beredda att flytta. Någon brist på potentiella invandrare torde inte förekomma inom överskådlig tid. Den demografiska situationen i Östeuropa liknar Västeuropas. Farhågorna för en kraftig migrationsvåg från Östeuropa är sannolikt överdrivna.

Arbetskraftsinvandring föryngrar befolkningen

Låt oss göra en beräkning för att se hur stor arbetskraftsinvandring som behövs för att upprätthålla den nuvarande försörjningskvoten även i framtiden. Dagens försörjningskvot innebär att det går två

⁵ Enligt publicerad statistik invandrar drygt 3 000 per år av arbetsmarknadsskäl. Migrationen från de nordiska länderna ingår inte i dessa siffror. Enligt en grov uppskattning invandrar årligen 2 000 – 3 000 per år av arbetsmarknadsskäl från de nordiska länderna.

förvärvsarbetsbetande per pensionär (ålders- och förtids-). Vi bestämmer att arbetskraftsinvandrarerna får var högst 39 år med medföljande barn. Åldersgränsen är godtyckligt vald. Ett vanligt påstående är emellertid att när man fyllt 40 år är det svårare att få arbete. Vidare antar vi att den traditionella invandringen (familjeband, flyktingar, studerande) årligen är 4 procent av de utrikes födda boende i Sverige. Det är realistiskt att anta ett samband mellan antalet invandrare i landet och inflyttningen till landet. Antagandet är en procentenhet lägre än som observerats under den senaste 20-årsperioden. Sänkningen från 5 till 4 procent motiveras med att flyktinginvandring knappast kan stå i relation till antalet invandrare i Sverige. En del av anhöriginvandringen har sin grund i familjebildning med inrikes födda. En annan del av anhöriginvandringen avser adoptioner. Dessa migrationsströmmar kan antas ligga kvar på nuvarande nivå. För att inte komplicera modellen har procenttalet bara skalats ner med en procentenhet. Beräkningarna som presenteras här få ses som illustrationer av tankar om den framtida utvecklingen.

Under första åren ger antagandet lägre invandring än som använts i SCB:s prognos 2002-2050. Antaganden i prognosen 2002-50 har då fått företräde. Den traditionella invandringen består till stor omfattning av återförening av familjer och familjebildning med tidigare invandrade.⁶

Arbetskraftsinvandrarerna antas ha samma förvärvsfrekvenser som hela befolkningen, dvs. omkring 80 procent i de åldrar som är aktuella. Samma antagande gäller också för den traditionella invandringen vilket får anses var för högt.

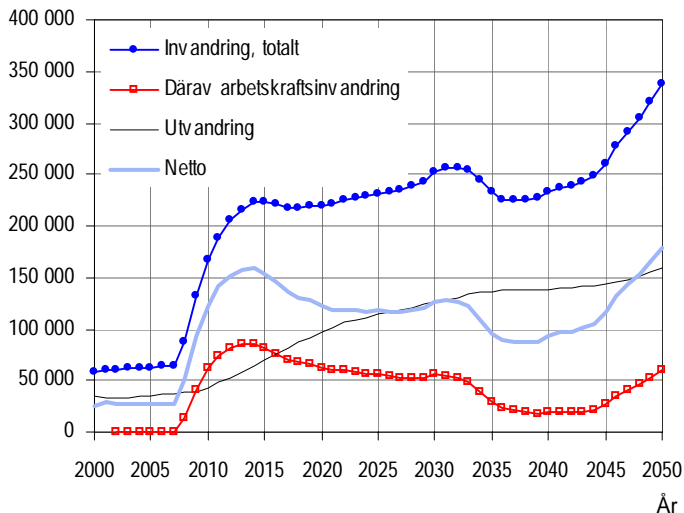
När arbetskraftsinvandrarerna dominerade för 20 till 40 år sedan var benägenheten att återutvandra betydligt högre än i dag. Vi får därför anta att utvandringen kommer att öka när arbetskraftsinvandringen har kommit igång.

Resultatet av kalkylen framgår av diagrammet på nästa sida.

⁶ En detaljerad beskrivning av antagandena finns under punkten *Beräkningarna* på sida 25.

Migration – om två personer även i fortsättningen ska försörja en pensionär

Antal

De förvärvsfrekvenser och förtidspensionsmönster fördelade på kön och ålder observerade år 2000 resp. 2001 antas gälla under hela prognosperioden

Den totala invandringen avser både arbetskraftsinvandring, familjeband, flyktingar och studerande. Familjeband – medföljande familjemedlemmar, återförening av familjer och familjebildning – utgör en stor del av den totala invandringen.

Diagrammet visar att år 2008 uppstår ett behov av arbetskraftsinvandring. Det blir stora pensionsavgångar under de kommande åren samtidigt som de stora födelsekullarna från åren runt 1990 fortfarande utbildar sig. Under åren 2012-2015 kulminerar arbetskraftsinvandringen då behovet är drygt 80 000 per år. Arbetskraftsinvandringen antas ge en följdivandring - medföljande maka/make, återförening av familjer, familjebildning - vilket gör att den totala invandringen blir större. När arbetskraftsinvandrarna blir fler kommer rörligheten att tillta dvs. fler kommer att utvandera. Migrationsströmmarna kommer att öka kraftigt i båda riktningarna. Om tio år kommer invandringen - arbetskraft, familjeband, flyktingar - att vara tre gånger så hög som dagens och upp gå till drygt 200 000 per år. Om 20 år kommer utvandringen att ha tredubblats jämfört med dagens nivå och uppgå till ca 100 000.

Enligt kalkylen kommer befolkningen att växa från dagens 9 miljoner till ca 16 miljoner år 2050 varav 36 procent är utrikes födda jämfört med dagens 12 procent.

Under hela perioden 2005-2035 behövs en mycket stor invandring för att kompensera ökningen av antalet ålderspensionärer. Värt att notera är att på 2040-talet måste arbetskraftsinvandringen åter höjas för att i mitten på 2050-talet nå ca 100 000 per år. Då har arbetskraftsinvandrarna som anlände runt 2010 nått pensionsåldern varför behovet av invandring åter ökar. Så långt fram i tiden är det osäkert om Europa och Sverige i synnerhet har någon attraktionskraft på potentiella migranter.

Slutsatsen av denna kalkyl är att de kommande ändringarna i åldersfördelningen är så kraftiga att det i praktiken är omöjligt att föryngra befolkningen med hjälp av invandring. Ett alternativ kan vara att försöka kombinera arbetskraftsinvandring med fler personer i arbete.

Kalkyl med fler förvärvsarbetande och färre förtidspensionärer

Kalkylen med fler förvärvsarbetande och färre förtidspensionärer bygger på antagande om stigande förvärvsfrekvenser, lägre andel förtidspensionärer och konstant försörjningsbörda. I övrigt är kalkylen lika med föregående kalkyl. Beräkningarna görs i två steg. I första steget renodlas effekterna av stigande förvärvsfrekvenser. Därefter kompletteras beräkningarna med lägre andel förtidspensionärer.

Stigande förvärvsfrekvens bör samtidigt medföra lägre antal förtidspensionärer. Beräkningen görs dock i två steg för att tydliggöra effekten av båda antagandena.

Fler förvärvsarbetande

Runt 1990 var förvärvsfrekvensen ca 15 procent högre än år 2000. I en alternativ beräkning antas en återgång till nivån från åren 1989 och 1990. Den höga nivån nås inom en tioårsperiod. Därefter är nivåerna konstanta. I övrigt är förutsättningarna desamma som i föregående beräkning⁷.

Ökar förvärvsfrekvensen behövs arbetskraftsinvandring först år 2018 för att fylla tomrummet bland de förvärvsarbetande. Beräkningarna visar att arbetskraftsinvandringen "endast" blir 50 000 – 60 000 per år från 2020 och drygt tio år framåt i tiden. Den totala invandringen blir ca 150 000 men når en toppnivå omkring 200 000 år 2030. Kalkylen visar att invandringstoppen inträffat då sextioåringarna går i pension omkring år 2030 samtidigt som de små flödesökningarna från senare delen av 1990-talet och början av innevarande decennium träder in på arbetsmarknaden. Det är under en tjugoårsperiod som arbetskraftsinvandring är nödvändig. Utvandringen stabiliseras på en nivå på ca 100 000 fr.o.m. år 2035.

⁷ I föregående beräkningar stiger utflyttningsriskerna under en 20-årsperiod eftersom arbetskraftsinvandrare anses rörligare än övriga invandrare. Även i denna beräkning stiger utflyttningsriskerna på likartat sätt trots att arbetskraftsinvandringen börjar tio år senare än i föregående beräkning.

Enligt denna kalkyl når befolkningen 12,8 miljoner år 2050. Andelen utrikes födda blir 28 procent. Behovet av arbetskraftsinvandring blir betydligt lägre än i föregående alternativ.

... och färre förtidspensionärer

Nästa steg är att slutföra kalkylen genom att reducera förtidspenispensionerna med en tiondel. Reduktionen sker under en tioårsperiod.

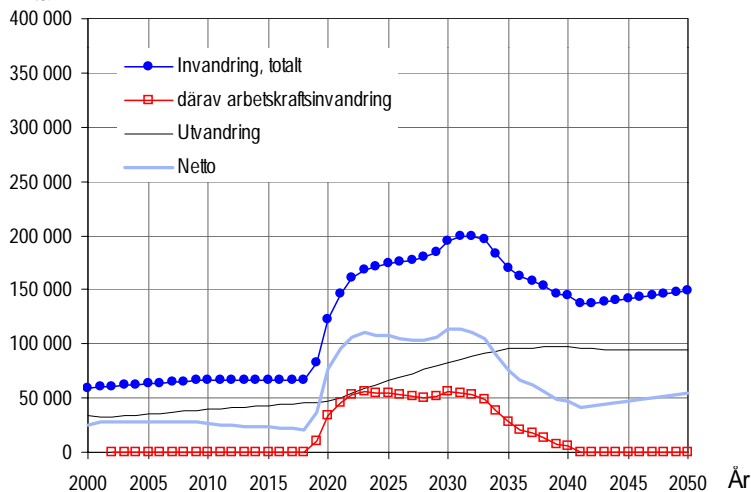
Antagandet ger på sikt ca 45 000 färre förtidspensionärer vilket betyder att behovet av arbetskraftsinvandring blir ca 90 000 lägre. Minskad följdivandring och färre födda ger ca 300 000 lägre folkmängd år 2050 än den i närmast föregående redovisade kalkylen.

Befolkningen når 12,5 miljoner år 2050. Andelen invandrare blir 27 procent. Behovet av arbetskraftsinvandring blir således betydligt lägre än i kalkylen med konstanta förvärvsfrekvenser och konstant andel förtidspensionärer dvs. dagens mönster.

Migration – om två personer ska försörja en pensionär

Alternativ där förvärvsfrekvensen stiger till 1990 års nivå

Antal

Antagandet om att återgå till 1990 års höga förvärvsfrekvenser kan synas orealistiskt. Numera är andelen högskolestuderande mycket högre än 1990 vilket med automatik medför att andelen förvärvsarbetande blir lägre i åldrarna under 30 år. En politisk målsättning är högskolestuderande ska fortsätta att öka. I åldrarna över 60 år finns det dock en stor grupp, speciellt bland de

välutbildade, med god hälsa som inte förvärvsarbetar⁸. När effekterna av det nya pensionssystemet blir mer kända ger det incitament till att arbeta längre.

Än mer orealistiskt torde antagandet vara om att reducera de förtidspensionerade med en tiondel. Om reduktionen ska vara möjlig måste arbetslivet bli betydligt mer uthålligt än vad det är i dag – förslitningar och utbrändhet måste bli mindre vanligt samtidigt som personer med nedsatt arbetsförmåga bereds plats i arbetslivet.

⁸ Se Livslängd, hälsa och sysselsättning - Demografiska rapporter 2002:3. Se också <http://www.scb.se/publkat/befolkning/livshalsa.asp>

Kalkyl med en årlig arbetskraftsinvandring av 20 000 per år

I kalkylen med en årlig arbetskraftsinvandring av 20 000 per år återgår vi till antaganden om *konstanta förvärvsfrekvenser* och *konstant andel förtidspensionärer*. Antalet arbetskraftsinvandrare bestäms till konstant antal per år – 20 000.

20 000 i arbetskraftsinvandring per år

Att kunna återgå till 1990 års höga förvärvsfrekvenser torde vara svårt och samtidigt sänka andelen förtidspensionärer. Låt oss därför åter gå tillbaka till första beräkningen där förvärvsfrekvenserna och andelen förtidspensionärer från år 2000 förblir konstanta. Nu bestämmer vi att antalet arbetskraftsinvandrare fr.o.m. år 2004 får uppgå till 20 000 per år vilket väl överensstämmer med förslag som framförts i debatten om arbetskraftsinvandring. I övrigt är förutsättningarna desamma som i det första alternativet.

Inte oväntat visar beräkningarna att en arbetskraftsinvandring med 20 000 per år förbättrar försörjningsbördan. År 2035 går det 0,60 pensionärer per förvärvsarbetande jämfört med 0,69 i alternativet utan arbetskraftsinvandring.

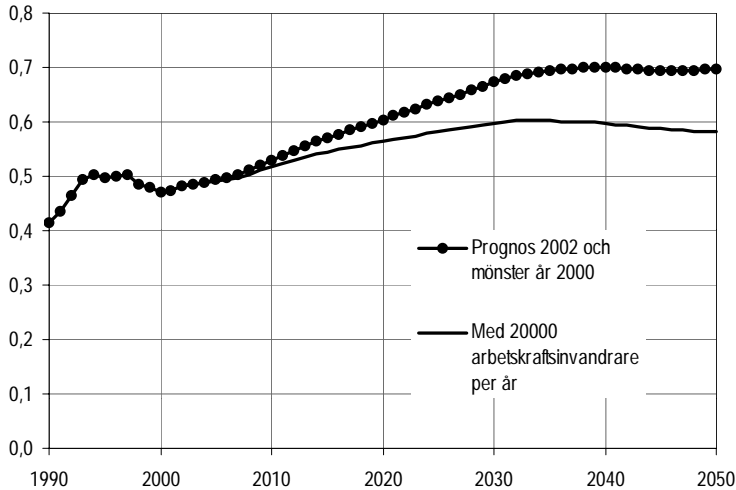
En arbetskraftsinvandring på 20 000 om året ger ur försörjningssynpunkt ett läge mitt emellan dagens och det som förväntas utan arbetskraftsinvandring fram till 2030.

Invandring gör att folkmängden ökar till 12,8 miljoner år 2050. 28 procent beräknas vara utrikes födda år 2050.

De förvärvsarbetandes försörjningsbörda

- med prognos 2002-50 och dagens förvärvsfrekvenser och andel förtidspensionärer
- med en årlig arbetskraftsinvandring på 20 000

Pensionärer per förvärvsarbetande

År

Den kraftiga uppgången i försörjningskvoten från 1990 till 1993 berodde på raset i antalet sysselsatta med 0,5 miljoner. En arbetskraftsinvandring med 20 000 per år förbättrar försörjningsläget jämfört med ingen arbetskraftsinvandring. Trots arbetskraftsinvandring med 20 000 kommer försörjningsläget att försämrats till år 2030 beroende på de stora pensionsavgångar och små födelsekullar som träder in på arbetsmarknaden. I alternativet "Arbetskraftsinvandring föryngrar befolkningen" är kvoten konstant – 0,5 fr. o m. 2008.

Kalkyl med fler invandrare i arbete

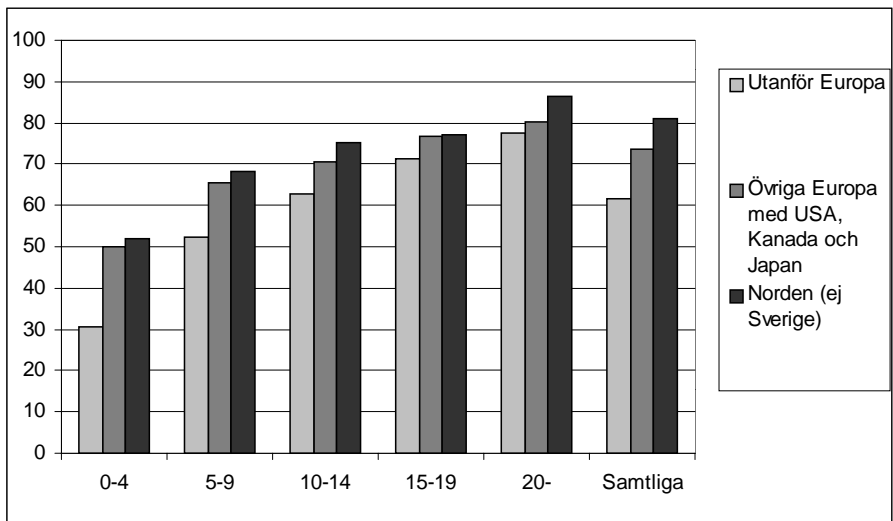
Kalkylen *fler invandrare i arbete* bygger på antagande om stigande förvärvsfrekvenser bland de utrikes födda. Övriga antagande är hämtade från SCB:s befolkningsprognos år 2002-50.

Fler invandrare i arbete

Sysselsättningsnivån bland utrikes födda är ca 30 procent lägre än bland inrikes födda. Bilden varierar dock beroende på hur länge invandrarna varit bosatt i Sverige och varifrån de kommer. Personer som kommer från de nordiska länderna har 20 procent lägre nivå än inrikes födda medan personer som kommer från länder utanför Europa har 40 procent lägre. Inte oväntat har invandrare med kort vistelsetid i Sverige lägre andel sysselsatta än de med lång.

Sysselsättningsnivån år 2000 för invandrare efter födelseland och tid i Sverige

Uppgifterna i diagrammet avser män. Mönstret för kvinnor är snarlikt. Index tal (inrikes födda =100)

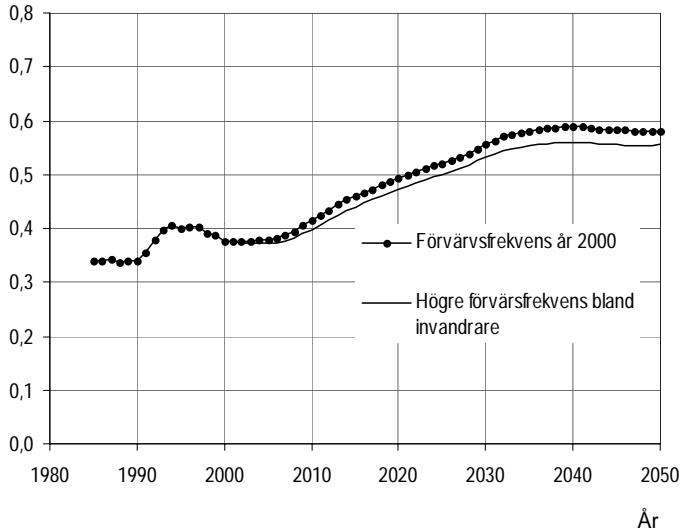

Skulle de utrikes födda ha samma sysselsättningsnivå som de inrikes födda skulle antalet förvärvsarbetande bli 200 000 fler. Låt oss se på de effekter en ökad förvärvsfrekvens bland invandrare får på försörjningsbördan. Vi antar att de utrikes födda under en tioårsperiod når samma nivå som de inrikes födda hade år 2000. I övrigt bygger kalkylen på SCB:s prognos år 2002-50. I denna kalkyl ingår inte förtidspensionärerna i försörjningsbördan.

De förvärvsarbetandes försörjningsbörda (enbart ålderspensionärer)

- med prognos 2002-50 och dagens förvärvsfrekvenser
- med antagande att de utrikes födda når förvärvsfrekvenserna bland de inrikes födda efter 10 år

Ålderspensionärer per förvärvsarbete

Denna kalkyl visar den maximala effekten av ökad förvärvsfrekvens bland utrikes födda. Försörjningsbördan förbättras men i mindre omfattning än i de tidigare redovisade alternativ. Högre förvärvsfrekvens bland utrikes ger framförallt mindre transfereringar till personer i de förvärvsarbetande åldrarna. Det ligger dock utanför dessa kalkyler.

Under de senaste åren har invandringen haft följande fördelning på ursprungsland:

Norden	20 procent
EU15 utom Norden	15 procent
Övriga Europa	15 procent
Utanför Europa	50 procent

Med tanke på att invandringen är störst bland utomeuropéer som har lägst förvärvsfrekvens är det svårt att tro antalet förvärvsarbetande bland de utrikes födda kan öka påtagligt.